

Davor Ambroš
Svibanjska ulica 80 a, Daruvar
davorambros@gmail.com

Primljeno/Received: 11. VII. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 1. XI. 2021.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.5.5>

UDK 796 034.2:061.2(497.5Daruvar)

HRVATSKI SOKOL U DARUVARU (1906. – 1929.)

Sažetak: Rad uz prigodan uvod o osnivanju sokolstva kao pokreta na osnovu detaljno istražene literature, novinskih tekstova te arhivskih izvora pokazuje osnivanje i djelatnost Hrvatskog sokola u Daruvaru od njegova osnivanja 1906. godine do početka šestosječanske diktature (1929.).

Ključne riječi: Hrvatski sokol, Daruvar, djelatnost, sokolske aktivnosti, politički život

Počeci sokolstva

Sokolski pokret nastao je u Češkoj kada su dr. Miroslav Tyrš¹⁸⁵ i dr. Jindřich Fügner¹⁸⁶ 1862. godine u Pragu osnovali tjelovježbeno društvo, nešto kasnije nazvano sokolsko društvo. Njihova ideja o sokolstvu proširila se ubrzo i na sva južnoslavenska područja te su odigrali značajnu ulogu u društvenom životu. Omasovljenjem i proširivanjem pokreta na ostale

¹⁸⁵ Miroslav Tyrš (17. 9. 1832., Děčín, Češka – 8. 8. 1884., Oetz, Tirol, Austrija), rodio se kao Friedrich Emmanuel Tirsch, sin je njemačkog ljekara, doktor filozofije i pedagog, profesor povijesti umjetnosti, bavio se pitanjima tjelesnog i estetskog vježbanja, narodni poslanik, osnivač i glavni inicijator osnivanja prvog sokolskog društva u Pragu (Sokol Pražský) i pokretač prvog sokolskog sleta 1882. godine na kojem su bili prisutni i predstavnici sokolskih društava iz Hrvatske i Slovenije. Bio je strastveni gimnastičar, pod nerazjašnjenim okolnostima utopio se u rijeci Arche u tirolskim Alpama iako je bio izvrstan plivač.

¹⁸⁶ Jindřich Fügner (12. 9. 1822., Prag – 15. 11. 1865., Prag), trgovac, direktor osiguravajućeg društva, graditelj najmodernije gimnastičke dvorane svog vremena u srednjoj Europi, prvi načelnik praškog sokola i njegov suosnivač.

slavenske narode prihvaćena je ideja oživljavanja panslavizma odnosno kulturnog, vjerskog i političkog ujedinjenja Slavena.¹⁸⁷ Pokret je bio namijenjen prvenstveno Slavenima unutar Habsburške Monarhije, ali članovi sokola bili su i pripadnici neslavenskih naroda. Sokolstvo je u svim slavenskim zemljama u kojima se razvilo, pa tako i u Hrvatskoj, obilježilo društveni život na kraju 19. i početku 20. stoljeća.

Rođenje sokolskog pokreta značilo je i početak modernog bavljenja sportom. Sokolski pokret je osim svoje prvotne namjene osnivanja tada gombalačkih odnosno tjelovježbenih društava, s vremenom postao simbolom borbe protiv tadašnje aktualne politike te je imao važnu ulogu u buđenju narodne svijesti u pokušaju osamostaljivanja slavenskih naroda. Već nakon nekoliko godina od osnivanja prvog češkog sokolskog društva osnovano je i prvo takvo društvo u Hrvatskoj. Prvi Hrvatski sokol utemeljen je 1874. godine u Zagrebu, a nedugo zatim osnivaju se mnoga sokolska društva diljem Hrvatske¹⁸⁸ da bi na Sušaku 1904. godine bio osnovan Savez hrvatskih sokolskih društava kao matica svih društava. Od 1907. godine matica se naziva Hrvatski sokolski savez (HSS), a sjedište je preneseno u Zagreb. Iste godine HSS primljen je u članstvo međunarodne gimnastičke organizacije (FIG).

Veći zamah u osnivanju sokolskih društava na teritoriju Hrvatske počinje paralelno s krajem banovanja Khuen-Héderváryja početkom dvadesetog stoljeća te pobjedom Hrvatsko-srpske koalicije na izborima za Hrvatski sabor u svibnju 1906. U Bjelovaru je Hrvatski sokol osnovan 1884. godine, ali je ubrzo zabranjen te je opet osnovan 1905. godine. U Daruvaru, Pakracu i Garešnici društva su osnovana 1906. godine, a 1911. i u Grubišnom Polju. Svoja dostignuća u vježbanju članovi sokola prikazivali su na župskim, državnim i međudržavnim sletovima. Župske sletove organizirala je župa kojoj su određena društva pripadala.¹⁸⁹ Sokolski savez organizirao je sletove svih sokolskih društava s područja Hrvatske, a prvi hrvatski svesokolski slet održan je u Zagrebu 2. i 3. rujna 1906. godine.

Osnivanje Hrvatskog sokola u Daruvaru 1906. godine

Nije poznato tko je donio ideju sokolstva u grad Daruvar. Radi li se o nekom pristiglom službeniku koji se sa sokolskim pokretom susretao u drugim sredinama ili nekom Čehu, bratu osnivača sokolske ideje? No, kako god bilo, jedan novinski izvještaj govori sljedeće: „Daruvar-

¹⁸⁷ Živko RADAN, Razvoj sokolskog gimnastičkog pokreta u Zagrebu i Hrvatskoj, *Povijest sporta*, br. 59, 1984., str. 138.

¹⁸⁸ Redom do kraja stoljeća: 1884. godine Bjelovar, 1886. Vukovar, 1889. Gospić, Senj i Zadar, 1893. Split, 1894. Makarska, 1896. Mostar i Osijek – Gornji grad, 1897. Pula, 1899. Šibenik.

¹⁸⁹ Sokolske župe nisu pratile državnu teritorijalnu podjelu, nego su osnivane prema broju društava na određenom prostoru, prometnoj povezanosti, potrebama društava i sl.

ski hrvatski sokol zahvaljuje svoj osnutak bezuvjetno I.hrvatskom svesokolskom sletu u Zagrebu. Prije sleta bio je osnutak Sokola u Daruvaru samo slatko željkovani san dvojice-trojice bivših sokola, kojih je sudbina od drugud amo donijela, ali da bi taj san mogao postati i zbiljom, na to se je jedva koji od njih pomislio i pomišljati mogao.”¹⁹⁰ Tih nekoliko građana Daruvara koji su otišli početkom rujna 1906. godine na svesokolski slet i s oduševljenjem se vratili u grad pokrenulo je kotačić koji je zavrteo cjelokupnu priču o početku sokolstva u ovom kraju. Svakako da je toj želji pridonio i dolazak u grad novoosnovanog pakračkog sokola 1906. godine čiji su članovi početkom listopada u lijepim odorama došli promovirati sokolski pokret.¹⁹¹ U izvještaju se izričito ne spominje radi li se o pakračkom hrvatskom ili srpskom sokolu. Oba društva osnovana su u isto vrijeme, a pravila oba društva bila su od strane Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade u Zagrebu potvrđena 12. kolovoza 1906. godine.¹⁹²

Skupina daruvarskih građana okupljenih oko dr. Matka Latkovića¹⁹³ oduševljena ovim događajima započela je akciju za osnivanje Sokola. Velika skupština sazvana je za nedjelju 21. listopada 1906. godine. Na nju su pozvani svi građani, bez obzira na nacionalnost i stalež kako bi se izjasnili žele li da se u Daruvaru ustroji Sokol. Donesena je odluka da se Sokol ima osnovati te je izabrana i privremena uprava koja je imala zadatak sastaviti nacrt pravila društva.¹⁹⁴

Na glavnoj osnivačkoj skupštini koja je sazvana na dan 28. listopada 1906. godine osnovano je *društvo za tjelovježbu Hrvatski sokol u Daruvaru*¹⁹⁵, a za prvog starješinu društva izabran je Gjuro pl. Domin.¹⁹⁶ Ubrzo je slijedio i upis članova te je u kratkom vremenu društvu pristupilo 60 izvršujućih i oko 70 podupirućih članova. Kao članovi utemeljitelji¹⁹⁷ društvu

¹⁹⁰ *Hrvatski sokol* (Zagreb), br. 2, 1907., str. 23. (dalje HS).

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² *Spomenica sokolskog društva u Pakracu* (1906-1936), Sremski Karlovci, 1936., str. 12.

¹⁹³ Dr. Matko Latković (18. 1. 1872., Slavonski Brod – 17. 9. 1949., Daruvar), odvjetnik, načelnikom općine Daruvar trg postao je početkom listopada 1906. godine, kasnije vijećnik županijske skupštine u Požegi kao član hrvatsko-srpske koalicije, svoj ured i kuću imao je u zgradi koja se nalazi odmah ispod današnje grunтовnice u Radićevoj ulici (današnja zgrada ureda DAP). Tih godina bio je i povjerenik za područje Daruvara za Hrvatsko društvo za namještanje naučnika u obrt i trgovinu „Napredak”.

¹⁹⁴ HS, br. 2, 1907., str. 23.

¹⁹⁵ Isto.

¹⁹⁶ Gjuro (Slavoljub) pl. Domin (1861., Osijek – 18. 3. 1926., Zagreb), kotarski sudac u Daruvaru, prije toga obnašao dužnost sudbenog pristava II. razreda kod krunidbenog stola u Bjelovaru (do godine 1891.) i Zlataru, bio je upravitelj suda u Garešnici (do 1903.) te osim u Daruvaru i kotarskim sucem u Slatini, Sisku i još nekim drugim gradovima. Godine 1913. u Đakovu je osnovao pripomoćnu udrugu Salvator čiji je bio suvlasnik.

¹⁹⁷ Prema pravilima Hrvatskog sokola u Daruvaru iz 1906. godine, utemeljiteljem je mogao postati svatko tko je uplatio prinos od 100 kruna.

su do kraja 1906. i početkom 1907. godine pristupili: Općina Daruvar trg, Dioničarska pučka štedionica Daruvar, Građanska dioničarska štedionica Daruvar i Daruvarska štedionica, nekoliko utjecajnih građana grada Daruvara te dva posjednika iz sela Končanice, svi uz upisninu od 100 kruna.¹⁹⁸ Hrvatski sokol u Daruvaru na samom početku stoljeća predstavljao je, uz nešto ranije osnovano hrvatsko obrtno i pjevačko društvo Zora¹⁹⁹ te netom osnovanu Češku besedu u Donjem Daruvaru, okosnicu kulturnog i sportskog života Daruvarčana ne samo u gradu, već i široj okolici pa se njegovo osnivanje s oduševljenjem dočekalo.

Podatak o godini osnivanja govori da je daruvarski Sokol osnovan prije nego slična društva u nekim mnogo većim sredinama. Prema prezimenima prvog upravnog odbora, članovi društva bili su sve sami ugledni Daruvarčani, doktori, političari, odvjetnici, suci, inženjeri i posjednici različitih nacionalnosti kojima je sokolski pokret bilo u srcu. Dana 4. studenog dovršena su i društvena pravila koja su usvojena 9. prosinca od strane odjela za unutarnje poslove Visoke zemaljske vlade.²⁰⁰

Velika briga upravnog odbora sasvim sigurno bila je i gdje naći prikladne prostorije za vježbanje u nadolazećem zimskom periodu te gdje urediti ljetno vježbalište. Vježbalo se u dvorani Građanske pivovare,²⁰¹ kasnije poznatijoj pod nazivom Vranjevina koju je pivovara ustupila društvu kada se to od nje tražilo. Ovdje su priređivane i razne sokolske priredbe. U novinskim izvještajima iz tog vremena vezanim za priređivanje programa daruvarskog Sokola često se spominje i velika dvorana u Kupališnom svratištu (Badehotelu)²⁰² pa je moguće da je svoje prostorije društvo ondje imalo i prvih godina od osnutka. Društvo je bilo aktivnije ljeti

¹⁹⁸ HS, br. 2, 1907., str. 23; HS, br. 3, 1907., str. 39.

¹⁹⁹ Dana 13. ožujka 1904. godine u Daruvaru je osnovano Obrazovno-obrtničko-radničko društvo Prosvjeta. Prema pravilima svrha društva bila je kulturno-prosvjetna pa je tako društvo imalo za zadaću osnovati knjižnicu i čitaonicu, tamburaški i pjevački zbor, bolničku potpornu blagajnu itd. Nešto kasnije iste godine na temeljima ugaslog Hrvatskog pjevačkog i tamburaškog društva Lahor koje je djelovao u Daruvaru već koncem 19. stoljeća, a uz potporu društva Prosvjeta, osnovano je Hrvatsko pjevačko društvo Zora. Dana 18. rujna 1904. godine napisana su pravila Obrazovnog i podpornog obrtničko-radničkog društva Zora u Daruvaru odobrena od strane Zemaljske vlade krajem prosinca iste godine. Hrvatski državni arhiv (HR-HDA), fond 79. UOZV, SP 1327/1904; rkp, 6). Ovdje dolazi do nedoumica oko naziva društva. Prvim predsjednikom u oba društva bio je Vinko Choura, pa se vjerojatno radi o istom društvu koje je kasnije registrirano kao društvo Zora. Navise Prosvjeta se u kasnijem periodu nigdje ne spominje.

²⁰⁰ HR-HDA, fond 79, UOZV SP 1536/1906, Pravila društva Hrvatskog sokola u Daruvaru.

²⁰¹ Zgrada pivovare, pivnica i restoran Vranjevina nalazili su se na mjestu današnjeg parkirališta ispred pivovare, srušena je poslije Domovinskog rata (*vidi*: Miloslav SOHR, *Daruvar [urbanističko-graditeljski razvoj grada]*, Jednota, Daruvar, 2012., str. 138 – 147.)

²⁰² Zgrada je srušena nakon Drugog svjetskog rata, a danas se na mjestu bivšeg vlastelinsko-kupališnog svratišta ili Badehotela nalazi zgrada gradskog kina i gradske uprave (*vidi*: M. SOHR, nav. dj., str. 116 – 117.)

kada se vježbalo vani, a i događanja su se mogla održavati na otvorenom pa su se ljetne priredbe održavale najčešće u perivoju gradskog kupališta.

Idući problemi vežu se za nabavku potrebnih sprava za vježbanje. Ovdje je pripomoglo općinsko poglavarstvo trgovišta Daruvar koje je na jednoj svojoj sjednici krajem 1906. godine donijelo odluku o dodjeljivanju 300 kruna društvu od kojih je 200 namijenjeno za nabavku gombalačkih sprava.²⁰³ Najvažnije sprave naručene su iz praške radionice *Josefa Windyša a zajednice* za cijenu od 1000 kruna. One su stigle početkom 1907. godine pa su članovi mogli nesmetano pod budnim okom vođe Latkovića razvijati svoje vježbačke sposobnosti.²⁰⁴

Hrvatski sokol u Daruvaru do početka Velikog rata

Svoju prvu javnu vježbu društvo je organiziralo 10. veljače 1907. godine u prostorijama Građanske pivovare, a program je bio sljedeći:

1. nastup i vježbe
2. vježbe štapovima
3. uzorne i proste vježbe uz glazbu s I.hrvatskog svesokolskog sleta.

Program se toliko svidio posjetiteljima da su vježbači morali ponoviti treću točku.²⁰⁵ Odmah poslije osnivanja, Hrvatski sokol u Daruvaru stupio je u Hrvatski sokolski savez. Ubranim osnivanjem sokolskih društava po cijeloj Hrvatskoj pokazala se potreba za reorganizacijom Sokolskog saveza.²⁰⁶ Tako je Hrvatski sokolski savez donio 1907. godine odluku da se društva trebaju podijeliti u sokolske župe, koje bi dobile imena po povijesnim ličnostima ili zaslužnim sokolašima. U jednom prijedlogu o raspodjeli društava po župama, HS Daruvar trebao je pripasti pod župu Ibrišimovićevu, no kako se ova župa nije ustrojila u prvoj godini podjele, HS Daruvar nije postao članom ove župe. Nešto kasnije prihvaćen je prijedlog o ustrojstvu župe Preradovićeve sa sjedištem u Bjelovaru, čije osnivanje nije bilo u prvotnom planu. Uz ovu Preradovićevu župu osnovane su i župe Fonova²⁰⁷ sa sjedištem u Zagrebu, Stro-

²⁰³ Državni arhiv Bjelovar (HR-DABJ), fond 007, knj. 1, Općinsko poglavarstvo trgovišta Daruvar (1879-1918), Zapisnici sjednica općinskog odbora 1902 – 1906, sjednica od 29. prosinca 1906.,

²⁰⁴ HS, br. 2, 1907., str. 23.

²⁰⁵ HS, br. 3, 1907., str. 39; *Glasnik županije Požeške*, br. 6, 1907., str. 3.

²⁰⁶ U katalogu za I.hrvatski svesokolski slet koji je održan 1. – 4. rujna 1906. godine navodi se da u Hrvatskoj do konca kolovoza djeluje 48 sokolskih društava (kao posljednje društvo zapisan je Hrvatski sokol Pakrac – u osnivanju), do kraja godine taj broj je sigurno prelazio 50.

²⁰⁷ Dr. Josip Fon je jedan od osnivača prvog sokolskog društva osnovanog 1874. u Zagrebu, njegov stariješina te doživotni počasni predsjednik. Zaslužan je i za osnivanje Prvog hrvatskog sklizačkog društva te Hrvatskog planinarskog društva.

ssmayerova u Osijeku, Ljudevita Posavskog u Sisku, Zrinskog u Karlovcu te Starčevićeva u Senju.²⁰⁸ Vrhunac rada župe predstavljali su župski sletovi na kojima je predstavljen sveukupni rad društava tijekom određenog razdoblja.

Osnivačka skupština Preradovićeve župe u Bjelovaru održana je 19. svibnja 1907., a u idućem razdoblju i Hrvatski sokol u Daruvaru postao je njezinim članom.²⁰⁹ Daruvarski Sokol je privlačio sve veći broj pristalica, tako da 1909. godine broj članova i podupiratelja društva iznosi 138²¹⁰, čime društvo postaje jedno od najvećih i najorganiziranijih na području župe. No, ipak, u vježbanju je društvo stagniralo. Naredba Zemaljske vlade kojom se tijekom 1909. i dijelom 1910. godine zabranjivalo srednjoškolskoj mladeži vježbanje u sokolskim društvima osjetila se i u daruvarskom Sokolu. Nastupi u ovom periodu su se prorijedili, a veći zamah u radu počinje ukidanjem ove naredbe te dolaskom učitelja Stjepka Mesića²¹¹ koji je preuzeo ulogu društvenog vođe. Porastao je broj mladeži koja je vježbala u Sokolu te je tako ubrzo pokrenuto i osnivanje ženskog odjela društva. Dana 9. veljače 1911. godine priređena je zabava na kojoj su članice imale svoj prvi nastup. Drugu točku odradile su članice odjela „koji je tek prije nekoliko dana osnovan a zadovoljio je sve prisutne“.²¹² U 1911. godini Sokol je imao 83 člana, od toga 35 izvršnih. Članovi vježbači predstavljali su društvo na II. hrvatskom svesokolskom sletu u Zagrebu koji je održan u kolovozu²¹³, a koncem godine svečano je proslavljena petogodišnjica osnutka društva.²¹⁴

²⁰⁸ U razdoblju 1907. – 1914. osnovano je ukupno 19 sokolskih župa i to 14 u Hrvatskoj, tri u SAD-u te dvije u BiH.

²⁰⁹ U *Hrvatskom sokolskom koledaru* za godinu 1909., u kojem se navode statistički podaci iz jedne godine ranije na str. 161, gdje se nalaze podaci za HS Daruvar, pod upitnikom je zapisana pripadnost župi, moguće je da do tada društvo nije pripadalo pod niti jednu župu već je bilo direktno učlanjeno u HSS, što je isto bilo moguće. U nekim izvorima spominje se da je daruvarski Sokol zajedno s još pet društava tada pripadao HSŽ Ibrišimovićevoj sa sjedištem u Požegi (Daruvar [monografija], 1975., str. 142), no ja u svome istraživanju nisam naišao na ovaj podatak. Mojoj pretpostavci u prilog ide i sljedeći podatak: premda su razgovori o osnivanju župe Ibrišimovićeve započeti 1907. godine, ona je utemeljena tek 29. prosinca iste godine u Požegi. Pravila su joj odobrena 23. srpnja 1908. kada počinje sa svojim djelovanjem. Od osnutka u župi se spominju društva iz Broda, Pakraca, Požege, Sibirinje, a nešto kasnije i druga društva među kojima nije i HS Daruvar. Izvor: Prve regionalne sokolske udruge u istočnoj Hrvatskoj, u: *Povijest hrvatskog športa* (Zagreb), br. 163, 2012., str. 8 – 10.

²¹⁰ *Strossmayerov koledar za godinu 1909*, Zagreb, str. CLXV.

²¹¹ Stjepan (Stjepko) Mesić (rođen 30. 5. 1886. Valpovo), učitelj u daruvarskoj dječjačkoj školi, jedan od osnivača HS-a u Valpovu 1907. godine i vođa društva te osnivač HS u Suhopolju 1908. godine.

²¹² HS, br. 3, 1909., str. 45.

²¹³ *Raspored II. hrvatskog svesokolskog sleta u Zagrebu 12.-16. kolovoza 1911.*, Zagreb, 1911.; *Sokolska izložba*, Katalog II. svesokolske izložbe u Zagrebu, 1911., Zagreb; *Spomen-knjiga Hrvatskog sokola u Bjelovaru 1905-1925*, Bjelovar, 1925., str. 10.

²¹⁴ HS, br. 12, 1911., str. 183.

Dobar rad društva nastavljen je i u idućem periodu. Redovita skupština za godinu 1913. održana je 26. siječnja uz nazočnost 45 člana i četiri članice. Izabran je novi upravni odbor, a starješinom je postao dr. Edo Krsnik, tadašnji odvjetnik i javni bilježnik.²¹⁵

Dana 28. lipnja 1914. godine održala se u prostorijama i vrtu Građanske dioničke pivovare osma po redu javna vježba Hrvatskog sokola u Daruvaru na kojoj su sudjelovala društva iz Grubišnog Polja i Suhopolja. Poslije programa održana je pučka svečanost koju je prekinula vijest o sarajevskom atentatu. „S mjesta bi sve obustavljeno i prisutni se počеше razilaziti potišteni.”²¹⁶ Bio je to posljednji zabilježeni predratni događaj koji je organizirao daruvarski Sokol. Rad sokolskih društava prije same objave rata naredbom bana bio je obustavljen pa Sokol ne djeluje. Zabranjeno je svako okupljanje pa se tako tijekom rata nije sastajao ni upravni odbor društva. Prema dostupnim podacima za 1914. godinu društvo je prije prestanka rada imalo ukupno 56 aktivnih članova i 36 utemeljitelja.²¹⁷

Osnivanje Jugoslovenskog sokolskog saveza i ukidanje naziva Hrvatski sokol

Proglašenjem Kraljevine Slovenaca, Hrvata i Srba 1918. godine nastupile su brojne političke promjene, a neke su se direktno odnosile i na sokolski pokret. Civilno upravljanje gradom poslije dolaska vojske preuzima odbor Narodnog vijeća koji je u Daruvaru osnovan 25. listopada 1919. godine. Na prvom sastanku odbora između ostalog određeno je da se niti jedna manifestacija ili priredba u gradu ne može organizirati bez odobrenja Narodnog vijeća.²¹⁸

Konstituiranjem izvršnih tijela vlasti na cijelom teritoriju Kraljevine SHS stvorene su i pretpostavke za daljnji kulturni i društveni život. Sjedinjenje naroda u jednu državu vlast je htjela prenijeti i na sportska borilišta, a sportski klubovi i društva po svojim matičnim sportskim savezima trebali su se organizirati u jedan zajednički savez koji bi djelovao na razini cijele države. Svoju prvu sjednicu uprave hrvatskog, srpskog i slovenskog sokolskog saveza održale su u Zagrebu 26. siječnja 1919. godine. Među nekoliko točaka dnevnog reda razgovaralo se o ujedinjenju organizacija u Sokolski savez Srba, Hrvata i Slovenaca. Pročitana je deklaracija u kojoj stoji da je „narod Srba, Hrvata i Slovenaca jedan narod, sokolska društva Srba, Hrvata i

²¹⁵ Zapisnik XXV. redovite sjednice središnjeg odbora HSŽ Preradović od 16. III. 1913. u: HS, br. 4., 1913., str. 40.

²¹⁶ *Glasnik Hrvatskog Sokolstva* (Zagreb), br. 7, 1914., str. 162.

²¹⁷ *Sokolski vjesnik* (Zagreb), br. 1-3, 1920., str. 45.

²¹⁸ Zdravko KRNIĆ, *Daruvar, radnički i narodnooslobodilački pokret*, Daruvar, 1979., str. 20 – 22.; HR-HDA, fond 144, 5-3-1-1; Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Sekcija za organizaciju i agitaciju, Registracija mjesnih odbora NV SHS, MO Daruvar.

Slovenaca jesu i moraju biti narodna društva. Narod je jedan pa i sokolska društva moraju biti jedna.” Prema nacrtu Ustava Jugoslavenskog sokolstva stajalo je da se Jugoslavensko sokolstvo ujedinjuje u jedinstvenu Sokolsku organizaciju SHS te da se dosadašnje plemenske sokolske organizacije imaju spojiti u zajedničku organizaciju. U jednom gradu moglo je postojati samo jedno sokolsko društvo²¹⁹, na pojedinom prostoru samo jedna sokolska župa bez plemenskih oznaka, a u cijeloj državi samo jedan savez.²²⁰

O novonastalim promjenama oko ujedinjenja svih sokola u jedinstveni savez razmatralo se u Virovitici na izvanrednoj glavnoj skupštini župe Preradovićeve koja je održana 27. travnja 1919. godine. Na početku skupštine župe pročitana je dopis vodstva Hrvatskog sokolskog saveza, koji traži da se društva izjasne jesu li za jedan zajednički državni Sokol sa sjedištem u Beogradu ili za nastavak rada plemenskih saveza. Grubišnopoljsko društvo se izjasnilo da Hrvatski sokolski savez mora opstati, a starješina njihovog društva dr. Ivo Vedriš dalje iznosi tvrdnju da savez mora ostati u Zagrebu kao samostalna organizacija unutar SHS potkrepljujući svoje tvrdnje time da „Hrvati, Srbi i Slovenci nisu jedan narod već tri, pa tako svatko treba imati svoj savez”. U debati sudjeluje i predstavnik daruvarskog Sokola dr. Latković, ali s drugačijim stavovima. On zagovara ujedinjenje svih saveza, a svoja razmišljanja iznose i ostali predstavnici. Slijedilo je glasovanje članova u kojem je velikom većinom odlučeno da je župa Preradović za ujedinjenje svih sokolskih društava u savez SHS. Slijedilo je nezadovoljstvo članova koji su bili protiv udruživanja, pale su teške riječi, ali odluka o pripojenju župe u jedinstven savez bila je konačna.²²¹ Slična događanja zabilježena su i na ostalim skupštinama sokolskih župa koje rade u sastavu HSS-a, pa se na temelju rezultata glasovanja svih župa došlo do zaključka da se HSS ujedini u državni Sokol.

Na prvom Jugoslavenskom sokolskom saboru održanom 28. lipnja 1919. godine u Novom Sadu došlo je do spajanja hrvatskih, srpskih i slovenskih sokolskih društava u organizaciju Sokolski savez Srba, Hrvata i Slovenaca koji je imao sjedište u Ljubljani. Pošto stari savezi i župe prestaju postojati, trebalo ih je i formalno likvidirati održavanjem župskih i društvenih skupština. Novi savez poslao je svim župama odredbe koje su bile sastavljene u šest točaka, u kojima se navode smjernice za formalnu likvidaciju starih župa i društava. Prema odredbi koju je savez uputio župi Preradovićevoj, župska društva imaju u najkraćem roku javiti župi žele li ostati u bjelovarskoj župi, a ako se do 10. studenog 1919. godine ne izjasne, smatrat će se da

²¹⁹ U nekim sredinama su prije Prvog svjetskog rata osnovana društva Srpski soko pa su gradovima postojala dva slična društva, primjerice u Bjelovaru i Pakracu. Nakon Prvog svjetskog rata i ta društva morala su prestati s radom ili se sa Hrvatskim sokolom ujediniti u jedno društvo.

²²⁰ *Službene novine Kraljevstva SHS*, Beograd, 13. veljače 1919., br. 6, str. 3, 4., *Sokolski glasnik* (dalje SG), Zagreb, 1919., br. 8 – 10, str. 304 – 306.

²²¹ SG, 1919., br. 4/5, str. 182.

pristaju na uvjet o ostanku. Samo vodstvo župe Preradović postupilo je prema propisima pa je 30. studenog župa i likvidirana te osnovana nova, jedanaesta po redu Jugoslovenska sokolska župa sa sjedištem u Bjelovaru pod nazivom Sokolska župa Bjelovar.²²² Na trećem sastanku upravnog odbora starješinstva Sokolskog saveza SHS održanom u Beogradu 4. siječnja 1920. godine, između nekoliko desetaka društava prihvaćena je i likvidacija imena bivšeg daruvarskog Hrvatskog sokola, koji se poslije tog datuma zove Sokolsko društvo Daruvar.²²³

Iz šturih podataka o radu društva odmah poslije rata teško je utvrditi kada je daruvarsko društvo ponovno pokrenulo rad. Prvi izvještaj o radu sokola poslije Prvog svjetskog rata nalazimo tek usputno u novinskom izvještaju koji govori o održavanju devete javne vježbe društva u srpnju 1919. godine. Na vježbi je nastupio i virovitički te bjelovarski Sokol. Dana 24. kolovoza 1919. godine društvo je gostovalo na prvoj javnoj vježbi ujedinjenog pakračkog sokola,²²⁴ a početkom rujna iste godine na sokolskoj vježbi u Virovitici daruvarski Sokol je nastupio s 28 članova i limenom glazbom.²²⁵ Na početku 1921. godine starješinom društva postao je Milan Dobrović²²⁶ koji će imati važnu ulogu u radu budućeg jugosokola. Čini se da daruvarsko sokolsko društvo nije ni u ovom periodu imalo bogatu aktivnost, što proizlazi iz kritike sokolske župe Bjelovar koja je nekoliko puta tražila od društva godišnje izvješće. Također je i sokolski savez nekoliko puta opominjalo društvo zbog neuplaćivanja novčanih sredstava u fond za ozlijeđene sokolaše. Društvo je u tom periodu imalo svega tridesetak članova, a bivši članovi nekadašnjeg hrvatskog sokola u radu društva gotovo i ne sudjeluju.²²⁷

²²² SG, br. 11/12, 1919., str. 526 – 527.

²²³ SG, br. 1/2, 1920., str. 52.

²²⁴ *Virovitičan*, br. 8, 1919., str. 2; SG, br. 8 – 10, 1919., str. 424, 429.

²²⁵ *Virovitičan*, br. 17, 1919., str. 1. Ovdje svakako treba spomenuti da se vjerojatno ne radi o limenoj glazbi, odnosno sokolskom orkestru, već o pojedincima koji su svirali kao pratnja prilikom izvođenja vježbi. Glazbenu pratnju sastavljenu od pojedinaca kod izvođenja vježbi sokoli su imali i prije rata. Kao što je poznato, prva limena glazba u Daruvaru osnovana je nešto kasnije, odnosno 1922. godine i to kao sokolska fanfara. Godina osnivanja je i u današnjem nazivu Gradske limene glazbe Daruvar 1922.

²²⁶ Milan Dobrović (12. VI. 1880., Veliki Grđevac – 9. I. 1937., Beograd), završio gimnaziju, trgovačku akademiju i visoku eksportnu akademiju u Zagrebu. Bio je trgovac i posjednik, živio u Daruvaru, predsjednik uprave Daruvarske pivovare i električne centrale, direktor Daruvarske štedionice, za vrijeme Austro-Ugarske član srpsko-hrvatske koalicije, poslije rata kandidat daruvarskog kotara za Nacionalni blok, kasnije oblasni poslanik osječke oblasti po programu Samostalne demokratske stranke, član dobrotvorne udruge Privrednik. 1928. godine odselio je u Beograd gdje postaje predsjednik uprave Slavija banke, poslanik za daruvarski kotar u narodnoj skupštini biran 1931. i 1935. godine, sahranjen u Daruvaru.

²²⁷ *Sokol* (Virovitica), br. 2, 1924., str. 14.

Raskol u Jugoslavenskom sokolstvu i ponovno osnivanje Hrvatskog sokolskog saveza

Nezadovoljni nastalom situacijom oko udruživanja u državni savez te novim pravilima, dio hrvatskih prednjaka na skupštini bivše sokolske župe Fonove održane još 23. veljače 1919. godine u Zagrebu, izjašnjava se protiv jedinstvene sokolske organizacije SHS. Razlog je bio taj da su sokolska društva iz Hrvatske osjećala da u novom združenom savezu ne mogu djelovati u svom nacionalnom duhu te su smatrala da su prikraćena za neka svoja prava. Usto, prema statističkim podacima za 1919. godinu, odnosno prije ujedinjenja u zajednički savez, Hrvatski sokolski savez brojio je 19 župa u kojima je bilo učlanjeno 168 društava s oko 14 650 članova. Srpsko sokolstvo imalo je 5 župa, 110 društava, oko 7700 članova, dok je Slovenska sokolska zveza imala 8 župa, 92 društva te oko 6850 članova.²²⁸ Prema tom reciprocitetu, bivši HSS nije bio pravilno zastupljen članstvom u vodstvu JSS-a. Jedno od pravila koje je bilo razlogom nezadovoljstva odnosilo se na ime te su sokolska društva mogla nastupati samo bez nacionalnih predznaka i obilježja. Hrvatski, srpski i slovenski nazivi u sokolskom društvima novim pravilima bili su zabranjeni, a po članovima hrvatskih sokola samim time „i narodni bitak zanijukan”. Smatrali su da je ispravan princip dijeljenja sokolstva prema slavenskim narodima, a ne prema stavu koje je vodstvo novoosnovanog državnog saveza zastupalo. Po jugoslavenskom sokolskom shvaćanju plemenski savezi su stopljeni u jedan zbog ujedinjenja te miješanja svih etničkih skupina u svrhu izgradnje nove jugoslavenske mase, bez obzira na nacionalnost, vjeru i stalež. Hrvatski sokoli su u ovome vidjeli još jedan čin protuhrvatske politike, što i nije bilo daleko od istine. U svojoj borbi nisu ostali sami jer su „vjetar u leđa” imali od strane nekih hrvatskih političkih stranaka.²²⁹

Na glavnoj skupštini Jugoslavenskog sokolskog saveza održanoj 30. travnja 1921. u Osijeku, predstavnici sokola sa zagrebačkog Wilsonovog trga, nezadovoljni brisanjem nacionalnih naziva ispred sokolskih društava, iznose prijedlog o nastavku rada nacionalnih saveza unutar državnog sokola. Ponovili su svoj stav da se Jugosokol reorganizira, da se osnivaju nacionalni savezi Srbije, Hrvatske i Slovenije, odnosno savezi prema narodnosnom odnosno plemenskom ključu, a da svi budu povezani u jedan federalni savez. Također su se protivili uvođenju vojske u sokolstvo „jer joj tamo nije mjesto”. Prijedlog o osnivanju plemenskih saveza je odbijen. Savez je izdao poslanicu u kojoj stoji „da ne može udovoljiti njihovim zahtjevima” te su Za-

²²⁸ *Sokolski zbornik*, godina I (uredio Ante Brozović), Beograd, 1934. – 35., prilog, str. 57.

²²⁹ Posebice se isticala Hrvatska seljačka stranka čije se vodstvo često preklapalo s vođenjem sokolskog saveza ili pojedinih društava. Slična situacija u kasnijem razdoblju bila je i u hrvatskim sokolskim društvima s daruvarskog područja gdje su članovi odbora Hrvatskih sokola većinom bili i članovi Hrvatske seljačke stranke.

griješnici proglašeni krivim „radi kršenja sokolske discipline, nesokolskog rada i rovarjenja”.²³⁰ Razočarani ovakvom odlukom saveza, nastavili su s odvajanjem te su 18. siječnja 1922. godine proglasom istupili iz državnog saveza.²³¹

Spor sa zagrebačkim Sokolom je okončan krajem siječnja, kada JSS formalno isključuje zagrebačko društvo te Savez poziva na isključenje svih društava ili članova koji kreću stopama HS iz Zagreba. Ovi događaji imali su odjeka i u ostalim sredinama te također među ovdašnjim sokolskim pokretom. Odmah poslije izvještaja o sporu sa zagrebačkim društvom, glasilo državnog sokolskog saveza donosi i izvještaje o sporovima u bjelovarskoj sokolskoj župi. Zaključkom starješinstva JSS sa sastanka u Ljubljani od 1. veljače 1922. godine, isključeno je iz cjelokupnog jugoslavenskog sokolstva „radi nesokolskog ponašanja i nesokolskih istupa protiv saveza” 198 članova bjelovarskog sokola, a 11. veljače isključena su tri člana iz sokolskog društva Veliki Grđevac. Već idućeg dana ovo sokolsko društvo promijenilo je ime u HS Veliki Grđevac, a sprave i prostorije društva dane su od strane vlasti na uporabu članovima koji su nastavili rad u JSS-u. Dio isključenog članstva bjelovarskog sokola nastavio je s osnivanjem Hrvatskog sokolskog društva koje je uskoro i počelo s radom.²³² Slijedom ovih događanja održana je i izvanredna skupština sokolske župe Bjelovar 23. travnja 1922. godine u Križevcima, na kojoj su bila prisutna sokolska društva iz Križevaca, Bjelovara, Virja, Pitomače, Velikog Grđevca, Suhopolja, Koprivnice i Daruvara. Na sjednici je donesena odluka o istupanju župe iz JSS-a te je prihvaćeno staro ime župe HSŽ Preradović koja će imati sjedište u Bjelovaru. Na prijedlog odbora zaključeno je da se tekuće godine ima održati župski slet u Daruvaru kako bi se tom društvu odužilo za neodržani slet prije Prvog svjetskog rata. Svi zaključci prihvaćeni su jednoglasno, „popraćeni pjevanjem hrvatske himne te klicanjem hrvatskim i zagrebačkim sokolima”.²³³

Ponovno Hrvatski sokol u Daruvaru

Događaji u jugoslavenskom sokolstvu u prvoj polovici 1922. godine donijeli su raskol i u daruvarskom sokolu. Sokolsko društvo u Daruvaru održalo je 21. svibnja 1922. godine izvan-

²³⁰ SG, br. 9 – 10., 1921., str. 306 – 310., Sokolski sporovi, SG, br. 12., 1921., str. 424. – 430., Raskol u Sokolskom Savezu SHS, HS, 1922., br. 4.-5, str. 56, 57.

²³¹ Sokol na Wilsonovom trgu Jugoslavenskom sokolskom savezu, u: *Sokolski vjesnik*, Zagreb, br. 1, 1922., str. 1 – 4., Izvješće upravnog odbora sokolskog društva (Zagreb) na glavnoj skupštini od 5. ožujka 1922. O istupu društva iz Sokolske župe zagrebačke i iz Jugoslavenskog Sokolskog Saveza, oba u: HS, br. 4.-5., 1922., str. 38. – 40.

²³² SG, br. 9.-10., 1921., str. 306. – 308., SG, br. 3., 1922., str. 5., te: SG, br. 4., str. 113., br. 5.-6., str. 138., 146. – 148., 174., 175., Sokolski sporovi, *Sokolski vjesnik*, Zagreb, br.1., 1922., str. 4.-8.

²³³ HS, br. 4-5, 1922., str. 73.

rednu glavnu skupštinu društva na kojoj je zaključeno da se odobrava postupak bjelovarske sokolske župe te njezin istup iz JSS-a kao i pristup budućem Hrvatskom sokolskom savezu. Na sjednici je zaključeno da se ponovno prihvaća stari naziv društva Hrvatski sokol u Daruvaru.²³⁴ Članovi društva, simpatizeri jugoslavenske ideje o sokolskom pokretu, glasovali su na skupštini protiv ovih odluka te je tražena podjela imovine društva na dva dijela zbog novog društva „koje će se u gradu u skoroj budućnosti osnovati”.²³⁵ Nastavak rada društva HS Daruvar nakon raskola nije trajao dugo. Dana 26. listopada zabranjen je rad društva, zaplijenjene su gimnastičke sprave te zapečaćena sokolana, a rad nije mogao biti nastavljen sve do travnja 1923. godine.²³⁶ Za trajanja zabrane rada hrvatskih sokolskih društava, daruvarski kotarski predstojnik je 27. siječnja 1923. godine dodijelio imovinu hrvatskog sokola članovima novoosnovanog Jugosokola. Borba za povrat i podjelu imovine društva trajat će nekoliko idućih godina jer će se oba društva smatrati nasljednicima bivšeg predratnog sokola, pa samim time i legitimnim sljedbenicima njegove imovine. Njihov zajednički rad nije dolazio u obzir, ne samo zbog toga što su pripadala različitim savezima. Politička razmimoilaženja prevladala su bilo kakav oblik suradnje. Između dva društva često je dolazilo do raznih trzavica i optužbi, ozbiljnih sudskih sporova te međusobnih obračuna.²³⁷ Oba društva htjela su biti bolja od svojih suparnika te su bez obzira na međusobnu netrpeljivost zbog konkurentnosti pridonijela jačanju sokolskog pokreta u gradu i okolici.

Hrvatski sokol u Daruvaru između 1924. i 1928. godine

Prestanak rada hrvatskog sokola trajao je do 10. travnja 1923. godine kada je sazvana sjednica tehničkog odbora društva, na kojoj je odlučeno o nastavku rada. Sprave za vježbanje posuđene su od Hrvatskog sokola iz Suhopolja, a vježbalo se dva puta tjedno u prostorijama posjednika Vencla Kuneša. Prva veća priredba nakon ponovnog pokretanja rada bila je proslava Sokolskog dana 30. travnja, kada su članovi bili prisutni na svetoj misi u crkvi Presvetog Trojstva.²³⁸

²³⁴ HS, br. 6.-7, 1922., str. 113.-114.

²³⁵ Isto.

²³⁶ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, knjiga zapisa počinje sa zapisom sjednice od 28. 2. 1924. kada je zapisana i kratka povijest društva od ponovnog osnivanja. Zapisnik završava danom 22. 12. 1929. godine.

²³⁷ HR-HDA, fond 1354, inv. br., 996, Demonstracije prigodom sleta Hrvatskog sokola u Daruvaru 1923. godine, dopis Kotarske oblasti Daruvar predsjedništvu pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju; *Hrvatsko jedinstvo*, br. 28, 1924, str. 5.

²³⁸ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik o kratkoj povijesti društva.

Rad društva ubrzo je dosegao zavidnu razinu. Povećao se i broj nastupa pa su članovi nastupili u raznim sredinama. Tijekom 1923. godine ukupno je održano devet sjednica odbora, a na nekima su donesene važne odluke. Tako je na sjednici održanoj 20. listopada donesena odluka o osnivanju sokolske fanfare.²³⁹ Društvo nije djelovalo samo na sportskom planu. Osnivanjem društvene fanfare počelo se razmišljati o djelovanju društva i na kulturno-prosvjetnom planu. Tako se osim osnivanja limene glazbe pojavila ideja o osnivanju diletantske sekcije koja bi priređivala kazališne predstave. Na sjednici 1924. godine primljen je izvještaj o diletantskom odboru koji bi u prostorijama gradske pivovare 21. travnja odigrao komediju J. E. Tomića „Novi red”, a na društvenoj zabavi poslije programa svirala bi sokolska fanfara.²⁴⁰ Isto tako aktivan je bio i novoosnovani prosvjetni odbor. Cilj odbora bio je širenje sokolske ideje putem različitih predavanja. Tako je odbor tijekom jedne godine rada mogao održavati različita predavanja iz povijesti, zemljopisa, politike, zdravlja, higijene, sporta i dr. Odjel se bavio uređivanjem knjižnice, opismenjavanjem te predavanjima s ciljem sprječavanja raznih poroka poput alkoholizma, raskalašenih zabava i slično. U idućim godinama ovaj odbor bio je vrlo uspješan u prodoru sokolskog pokreta u seoske sredine na području oko Daruvara i Grubišnog Polja. Zahvaljujući njegovom radu dolazi do osnivanja brojnih društava Hrvatskog sokola u seoskim sredinama. Još 1911. godine na inicijativu daruvarskog sokola osnovan je Hrvatski sokol u Đulovcu koji je sa svojim radom ponovno nastavio 1926. godine. Godine 1924. zaslugom prosvjetnog odbora daruvarskog Hrvatskog sokola osnovan je Hrvatski sokol u Daruvarskom Brestovcu, 1925. u Badljevinu i Siraču, a 1926. godine u Dežanovcu, Končanici i Uljaniku.

Osnivanje raznih sekcija nastavljeno je i u idućem periodu. U 1925. godini osnovana je mačevalačka sekcija (14.4), s radom je počeo konjički odjel te prednjački zbor (20.4.) koji su sačinjavali odrasli članovi zaduženi za rad s mlađim uzrastima.²⁴¹ Rad društva u idućem razdoblju bio je vrlo aktivan. Društvo je sudjelovalo na raznim proslavama ili javnim vježbama i obljetnicama raznih društava u gardu i okolici, pa se često događalo da se u jednom danu prisustvovalo na nekoliko priredbi ili su se zbog zauzetosti morale slati odbijenice društvima.

U 1926. godini društvo je organiziralo veliku proslavu prilikom posvete društvenog barjaka. Na proslavi održanoj 14. i 15. kolovoza sudjelovala su brojna društva. Zastavu daruvar-

²³⁹ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 10. listopada 1923. godine.

²⁴⁰ *Daruvarčan*, br. 3, 1924., str. 1, HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sa sjednice odbora 2. travnja 1924. godine.

²⁴¹ HR-DABJ, fond, 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 21. travnja 1925. godine.

skog Hrvatskog sokola²⁴² je prema nacrtima izradila krojačica Anica Fuchs, a kumstvo nad barjakom prihvatilo je društvo Hrvatska žena. Redovitu godišnju skupštinu za 1927. godinu društvo je uz prisustvo 156 članova organiziralo 30. siječnja. Društvo je tada imalo 307 punoljetnih članova, od toga 258 muških te 49 ženskih članica. U mlađim kategorijama vježbala su 64 člana naraštaja i 56 članova pomlatka. Ukupno je tijekom 1926. godine organizirano dvadesetak predavanja. Društvo je imalo 22 člana fanfare, 18 članova diletantskog odbora,²⁴³ a osnovan je i pjevački zbor.²⁴⁴

S obzirom na rastući broj Hrvatskih sokolskih društava na području Hrvatske sokolske župe Preradovićeve, pokazala se potreba za rasformiranjem, osnivanjem ili podjelom na manje župe. Stoga su pripremljene radnje za podjelu župe napravljene tijekom 1927. godine kada je župa radi bolje organiziranosti i preglednosti podijeljena. Na jednoj skupštini župe donesena je odluka da se župa podijeli na bjelovarsko, daruvarsko, križevačko, virovitičko i koprivničko tehničko okružje, čime je učinjen prvi korak ka osnivanju novih sokolskih župa na području tadašnje župe. Župa se prostirala na velikom području te je obuhvaćala širok prostor od Bjelovara do Koprivnice te preko Virovitice i Slatine do Daruvara i Garešnice. Pod daruvarsko okružje pripala su društva iz Daruvara, Badljevine, Brestovca, Dežanovca, Đulovca, Končanice i Sirača, dok su društva iz Grubišnog Polja, Velikih Zdenaca i Hercegovca pripala okružju Bjelovar.²⁴⁵

Na jednoj sjednici župskog središnjeg odbora koja je održana u sokolskom domu u Daruvaru 8. siječnja 1928. prvi puta se ozbiljnije raspravljalo o podjeli župe na nekoliko manjih župa.²⁴⁶ O prijedlogu za osnivanjem župe u Daruvaru raspravljalo se i na sjednici odbora daruvarskog društva od 9. svibnja. Pročitana je dopis HSS-a od 29. travnja u kojem se odobrava

²⁴² Zastavu je poslije zabrane rada Hrvatskog sokola u Daruvaru krajem 1929. godine na dar dobio tadašnji barjaktar Dragutin Heinzl, a kasnije ju je čuvao njegov sin, također Dragutin. Zastava Hrvatskog sokola Daruvar iz 1926. godine čuva se od 2013. godine u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu pod brojem HPM 9961771-5., dar je obitelji Župančić. Više o tom na blogu Vjenceslava Herouta: Priče iz prošlosti <https://blog.dnevnik.hr/vjenceslav1943/2016/05/1632019652/i-ona-je-otputovala.html>, (cit. 22. veljače 2021.)

²⁴³ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 30. siječnja 1927. godine.

²⁴⁴ U idućem periodu rad sokolskog pjevačkog zbora se ne spominje. Poslije Prvog svjetskog rata u gradu je djelovalo pjevačko društvo u kojem je nastupao i jedan dio članstva koji je simpatizirao Hrvatski sokol. Moguće je da je dio članova tog pjevačkog društva za potrebe nastupa kod priredbi Hrvatskog sokola nastupao pod imenom sokolskog pjevačkog zbora. (o.a.)

²⁴⁵ Privatni arhiv obitelji Klečka, Omot Prednjački zbor, dokument Okružnica HSŽ Preradović od 13. ožujka 1927. godine, Okružnica HSŽ Preradović od 8. travnja 1927. god., Okružnica tehničkog odbora HSŽ Preradović od 9. travnja 1927. god.

²⁴⁶ HS, 1928, br. 3, str. 119.

osnutak župe za područje Pakrac-Daruvar, te se stoga ima sokolu iz Pakraca, koji je pripadao župi Fonovoj, uputiti dopis o zaključcima odbora društva od 4. travnja te da se društvo iz Pakraca zamoli za sastanak radi daljnjih pregovora oko osnutka župe.²⁴⁷

Inicijalni sastanak za osnivanje Hrvatske sokolske župe sa sjedištem u Daruvaru održan je 28. lipnja u prostorijama Hrvatskog sokola u Daruvaru. Na sastanku je jednoglasno zaključeno da se sjedište nalazi u Daruvaru te je sastavljen prijedlog od tri imena po kojima bi se župa mogla nazvati. Predložena imena bila su župa Ivana Mažuranića, Janka Draškovića ili Matije Gupca. Također je zaključeno da se imaju napraviti pripreme radnje za pisanje župskih pravila te izbor privremene uprave.²⁴⁸ Sa sjednice je povodom osnivanja župe HSS-u u Zagrebu poslan izvještaj o inicijativi. Već na idućoj predsjedničkoj sjednici saveznog sokolskog starješinstva koja je održana 10. srpnja u Zagrebu donesena je sljedeća odluka: „Povodom zapisnika sastavljenog na sastanku delegata društva u Pakracu, Daruvaru, Velikim Zdencima, Končanici, Maslenjači, Poljani, Dežanovcu, Uljaniku, Đulovcu, Brestovcu i Grubišnom Polju, koja bi sa ne zastupanim društvima iz Badljevine, Sirača, Suhopolja i Ivanovog Sela sačinjavala župu sa sjedištem u Daruvaru, zaključeno je da se osnutak ove župe načelno prihvati, a glede naziva župe da će se kasnije odrediti.”²⁴⁹ Spletom tragičnih okolnosti koje su se u lipnju iste godine dogodile u beogradskoj skupštini nije prihvaćeno niti jedno od predloženih imena. Na odborskoj sjednici HS Daruvar od 20. kolovoza član odbora Boroš predložio je da se buduća župa sa sjedištem u Daruvaru ne zove ni po jednom dosadašnjem prijedlogu, već da se ona nazove imenom Stjepana Radića što je odbor jednoglasno prihvatio te je savezu upućen prijedlog o imenovanju.²⁵⁰

Nakon svih potrebnih predradnji dana 16. prosinca 1928. godine održana je u domu Hrvatskog sokola u Daruvaru konstituirajuća sjednica HSŽ Radićeve, a u novu župu pristupila su društva iz župe Preradovićeve: Badljevine, Brestovac, Daruvar, Dežanovac, Garešnica, Đulovac, Grubišno Polje, Hercegovac, Ivanovo Selo, Kaniška Iva, Končanica, Maslenjača, Sirač, Uljanik i Veliki Zdenci te iz župe Fonove: Pakrac, konjički sokol Pakrac i Pakračka Poljana. Župi je tako sveukupno pristupilo 18 sokolskih društava.²⁵¹ Župa Radićeve je po svom obujmu prostorno bila jedna od najmanjih sokolskih župa. Prema političkom i teritorijalnom ustroju društva su pripadala garešničkom, grubišnopoljskom, pakračkom i daruvarskom kotaru.

²⁴⁷ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 9. svibnja 1928. godine.

²⁴⁸ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 28. lipnja 1928. godine.

²⁴⁹ HS, 1928, br. 10, str. 447.

²⁵⁰ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sa sjednice odbora od 20. kolovoza 1928. godine.

²⁵¹ HS, 1929, br. 1, str. 36.-40.

Grad Daruvar je uz Otočac²⁵² bio najmanji od svih gradova koji su bila sjedištem sokolske župe. Svako veće selo oko Daruvara u kojem je prevladavalo katoličko stanovništvo imalo je Hrvatski sokol što je svakako zasluga agitiranja članova daruvarskog sokola među seoskim stanovništvom.

Župa je imala i tri seoska odjela i to u Brekinskoj, Brezinama i Gaju, a ona su pripadala Hrvatskom sokolu iz Pakraca. Kao odjel pakračkog sokola 21. siječnja 1929. godine osnovan je Hrvatski sokol u Lipiku, koji nije iskazao veći rad.²⁵³

Posljednja godina rada

Zbog velikog broja nastupa i osnivanja novih društava i župe u Daruvaru, teško je bilo pretpostaviti da je društvo u 1929. godini ušlo u posljednju godinu svog rada. Uvođenjem šestosiječanjske diktature 1929. godine kralj Aleksandar I. Karađorđević ukinuo je parlament i ustav te je uvedena njegova apsolutna vladavina.²⁵⁴ Zakonom o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi zabranjene su i ukinute sve političke stranke i udruženja koje nose plemensko ili vjersko obilježje te društva i udruženja koja su imala političku pozadinu. Posebno se to odnosilo na kulturna, gospodarska ili sportska udruženja s nacionalnim predznacima kojima je prijetio prestanak rada. Sve ove promjene izravno su se dotakle i sokolskog pokreta te su se na udaru našli i brojni njegovi članovi. Novoformirana vlada, pozivajući se na Zakon o zaštiti javne sigurnosti, na sjednici koncem siječnja 1929. godine zauzela je stajalište da su Orao²⁵⁵ i disidentski Hrvatski sokol te još neka društva i savezi plemenske i političke organizacije pa bi ih prema tome trebalo raspustiti.²⁵⁶

Zbog novih okolnosti sve više se zaoštravala situacija i oko Hrvatskog sokolskog saveza. Savez, župe i društva su se dopisima preko izvršnih vlasti morali izjasniti jesu li političke orga-

²⁵² Grad Otočac bio je sjedište HSŽ Starčevićeve.

²⁵³ HS, 1929, br.2, str. 72.

²⁵⁴ *Službene novine Kraljevine SHS*, 6. siječnja 1929., br. 6., 1.-3.

²⁵⁵ Hrvatski orlovski savez osnovan je 1923. godine. Orlovski pokret nastao je potkraj 19. stoljeća u Češkoj kao protuteža okupljanja omladine oko sokolskog pokreta te mu je bio vrlo sličan. Nakon ukidanja saveza 1929. godine da bi zaobišli zabranu neka orlovska društva nastupala su pod imenima poput Križarska bratstva, Križarski pokret ili Mali križari. Na području Grubišnog Polja i Daruvara prema dostupnim podacima nije zabilježeno osnivanje niti jednog orlovskog društva do 1930. godine. (o.a.)

²⁵⁶ Ivo PERIĆ, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji, kronika važnijih zbivanja*, Zagreb, 2006, str. 141, 142.

nizacije ili se njihov rad svodi samo na kulturno, sportsko ili edukativno udruženje.²⁵⁷ HSS je kralju poslao brzojav o neslaganju s nastalom situacijom te zatražio zaštitu od ministra i kralja od kojih se molila „zaštita mirnog razvitka hrvatskog sokolstva, koje se ne bavi politikom, već jedino izvršava svoju zadaću podizanja duševne i tjelesne snage hrvatskog naroda, da bi ta snaga bila na visini u službi naroda i domovine”.²⁵⁸

Iako je Ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo naređenje da se privredna, kulturna, dobrotvorna i sportska društva mogu raspustiti samo onda kada ima vjerodostojnih dokaza o tome da se određeno društvo bavi politikom te da se ostala društva ne mogu raspustiti bez obzira na plemenski ili vjerski naziv, novine su sve češće pisale o mogućem raspustu sokolskih društava i župa na području cijele države. Projugoslavenske tiskovine popratile su ovaj događaj pisanjem o navodno lošem utjecaju i odgoju mladih, koje nije bilo u interesu države jer novaci sokolaši su u vojsku navodno dolazili nespremni. Zagrebački Obzor pozvao je hrvatsko sokolstvo na povratak u jugoslavenski sokol, ne bi li tako opstao.²⁵⁹

Kao jednu iz mnoštvo odluka koje su trebale poslužiti državnom aparatu u svrhu jačanja ideje jugoslovenstva donesen je Zakon o Sokolu Kraljevine Jugoslavije koji je nova vlada odobrila 5. prosinca.²⁶⁰ Stupanjem na snagu ovog zakona bilo je jasno da je opstanak hrvatskog sokolstva u novim uvjetima nemoguć. Novi zakon je predviđao da će starješinom saveza biti nasljednik prijestolja kraljevine Jugoslavije, da upravu saveza i župa razrješavaju direktno ministar prosvjete, ministar vojske i mornarice te ministar savjeta. U dvanaestom članku ovog zakona stoji da, „dosada postojeća društva za tjelesno i ćudoredno vaspitanje: Jugoslavenski sokol, Hrvatski sokol, Orao, Srpski soko ukoliko se za tri nedjelje od dana stupanja ovog zakona ne ujedine i ne stope u Soko Kraljevine Jugoslavije, ukidaju se....te po objavi ovog zakona u Službenim novinama prestaju važiti svi propisi zakona uredaba i naredaba, koji su u protivnom sa ovim zakonom.”²⁶¹

Izvještaj Sreskog načelstva Daruvar o stanju javne uprave na svom području za drugu polovicu godine govori da je rad viteških društava Hrvatski sokol na njezinom području po-

²⁵⁷ Po 4. članku Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi sva društva trebala su poslati preko svojih izvršnih vlasti prema višim vlastima primjerak pravila po kojima će se provjeriti jesu li društva politička ili ne.

²⁵⁸ HS, 1929, br. 2, str. 49, 50; Željko IVELJIĆ, Zadnji dani Hrvatskog sokola, u: *Olimp*, Zagreb, 2009., br. 30, str. 32.

²⁵⁹ HS, 1929, br. 11, str. 527, *Narodno jedinstvo* (Varaždin), 1929, br. 5, str. 3.

²⁶⁰ Tomaž PAVLIN, Ustanavljenje Sokola Kraljevine Jugoslavije, u: *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLII, Ljubljana, 2002., br. 1., str. 62.

²⁶¹ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 6. prosinca 1929. godine; Zakon o osnivanju Sokola Kraljevine Jugoslavije, u: SG, 1929., br. 24., 4.

sljednjih mjeseci bio prilično zapeo, a u prosincu stao jer su sva društva prihvatila raspust.²⁶² Odmah nakon objave novog zakona o sokolstvu održana je 6. prosinca izvanredna sjednica HS Daruvar, a na njoj je društvo počelo s predradnjama za svoje raspuštanje. Pročitana je dopis poglavarstva trgovišta Daruvar u kojem se društvo poziva da se priključi deputaciji Njegova Veličanstva kralja Aleksandra I., na što je odgovoreno da će HSS zastupati cjelokupno sokolstvo te će ono odlučiti o eventualnom daljnjem radu. Na istoj sjednici donesen je i zaključak da se novac za gradnju doma vrati donatorima jer se isti neće sagraditi. Na sjednici društva održanoj 9. prosinca zaključeno je da se društvena zastava dodijeli bratu zastavniku Heinzlu u znak priznanja za njegove zasluge za društvo s obzirom na to da je zakonom zabranjeno nošenje i isticanje hrvatske zastave. Također je donesena odluka da se za 15. prosinca sazove izvanredna glavna skupština društva, koja je zbog održavanja izvanredne glavne skupštine HSS-a tog dana ipak odgođena. Jednoglasno je zaključeno da se sva glazbala s notama i stalcima kao i ormar za glazbala poklone društvu Zora. Po razlazu društva sva društvena imovina, gotovina i ključ sokolane ima se predati načelniku općine Daruvar trga Ferdinandu Kropfflu koji će prema pravilima društva s imovinom dalje upravljati.²⁶³

Posljednja izvanredna glavna skupština HSS-a održana je 15. prosinca. Među delegatima bili su i članovi HS-a Daruvar Heinzl, Kocman, Klečka i Lokotar. Na toj sjednici donesen je jednoglasni zaključak o sudbini cjelokupnog hrvatskog sokolstva te je predloženo svakom pojedinom društvu da odluči o nastavku rada ili njegovom raspustu. Savez nije prihvatio uvjete o priključivanju novoj sokolskoj organizaciji te je na kraju donesen zaključak da se Savez raspusti. Samim time i sve sokolske župe po odluci skupštine delegata svih hrvatskih sokolskih župa prestaju s radom.²⁶⁴

O zaključcima posljednje sjednice HSS-a raspravljalo se na pretposljednjoj sjednici HS-a Daruvar održanoj 16. prosinca kada je vođa društva Lokotar izvijestio članove o zaključcima glavne izvanredne skupštine. Jednoglasno je zaključeno da se zamoli općinsko poglavarstvo trgovišta Daruvar da pošalje izaslanike na izvanrednu skupštinu društva radi preuzimanja društvene imovine koja privremeno prelazi na upravljanje trgovišnoj općini Daruvar. U tu

²⁶² HR-HDA, fond 1363, inv. br. 1814., Grupa XX/Politička situacija 1910-1940, Sresko načelstvo Daruvar dostavlja dvomjesečne izvještaje o stanju uprave i političkoj situaciji, izvještaj za prosinac 1929. godine.

²⁶³ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 6. prosinca 1929. godine; *Pravila društva Hrvatski sokol u Daruvaru*, Daruvar, 1924., str. 13, 14. Prema pravilima društva, prilikom prestanka rada sva društvena imovina privremeno prelazi na vrijeme od 10 godina na upravljanje gradu Daruvaru. Ako se u tom vremenu osnuje novi HSD, sva imovina treba se prenijeti na ime novoosnovanog društva.

²⁶⁴ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 16. prosinca 1929. godine.

svrhu poslan je dopis općinskom poglavarstvu „da preuzme na pohranu i čuvanje imovinu u slučaju razlaza.”²⁶⁵

Odluka Hrvatskog sokolskog saveza na izvanrednoj skupštini u Zagrebu 15. prosinca na kojoj je odbijen prijedlog zakona o jedinstvenoj organizaciji svih sokola Kraljevine Jugoslavije značila je kraj rada HSS-a i hrvatskih sokolskih društava. Savez je predložio raspuštanje saveza, svih hrvatskih sokolskih župa, a društvima je ostavljena mogućnost biranja žele li stupiti u zajedničku sokolsku organizaciju. Dana 16. prosinca upravni odbor HS-a Daruvar održao je svoju sjednicu i podržao odluke svoje središnjice iz Zagreba o neulasku u novi savez. Dana 22. prosinca održana je izvanredna skupština HS-a Daruvar na kojoj je objavljeno privremeno raspuštanje društva.²⁶⁶ Na posljednjoj stranici knjige sjedničkog zapisnika Hrvatskog sokola u Daruvaru piše: „većinom su se s Lijepom našom na svojoj zadnjoj sjednici razišli.”²⁶⁷

Kada se osnivanjem Banovine Hrvatske očekivao ponovni ustroj Hrvatskog sokola, odlučeno je da se nova tjelovježbena organizacija ima osnovati tako da odgovara „duhu hrvatskog naroda i današnjim prilikama”²⁶⁸ pa je tjelovježba povjerena organizaciji *Hrvatski Junak*. Dana 9. rujna 1939. godine odobrena je odluka o osnutku Omladinskog športskog i uzgojnog društva *Hrvatski Junak* kao hrvatskoj inačici sokolskog pokreta čime je hrvatskom sokolstvu zadan posljednji udarac.²⁶⁹

SUMMARY

Croatian falcon in Daruvar (1906 – 1929)

Abstract: With an appropriate introduction about the establishment of falconry as a movement based on thoroughly researched literature, newspaper texts and archival sources, the paper shows the establishment and activity of the Croatian Falcon in Daruvar from its founding in 1906 until the beginning of the 1st January dictatorship (1929).

Keywords: Croatian falcon, Daruvar, activity, falconry activities, political life

²⁶⁵ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 22. prosinca 1929. godine., HR-DABJ, fond 672., knj. 31, Općinsko poglavarstvo trgovišta Daruvar (1918-1941), Zapisnici sjednica općinskog odbora, sjednica od 20. prosinca 1929.

²⁶⁶ HR-DABJ, fond 577, Sjednički zapisnik Hrvatskog sokola u Daruvaru 1924-1929, zapisnik sjednice odbora od 22. prosinca 1929. godine.

²⁶⁷ Isto.

²⁶⁸ *Hrvatsko Jedinstvo* (Varaždin), 1939., br. 100.

²⁶⁹ PERIĆ, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji, kronika važnijih zbivanja*, n. dj., str. 246.